

SPECIALISATIE VAN BEDRIJVEN EN CONCENTRATIE VAN ACTIVITEITEN*Hans Vrolijk*

De specialisatie van de Nederlandse land- en tuinbouwbedrijven is in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Een soortgelijke tendens is ook in andere Europese landen waarneembaar. Zo is het percentage gemengde bedrijven, ook wel combinatiebedrijven, in alle EU-15 landen sinds 1990 sterk gedaald (tabel 1). Specialisatie is aantrekkelijk om schaalvoordelen te realiseren en de efficiency van de productiefactoren te vergroten. In Duitsland, Denemarken, België, Frankrijk en Portugal is het aandeel gemengde bedrijven nog relatief hoog. Ook in de nieuwe lidstaten zijn er nog relatief veel gemengde bedrijven. Deze landen zullen de komende jaren mogelijk nog grote structurele veranderingen ondergaan. Risicospreiding wordt wel als argument aangevoerd tegen specialisatie. Het effect van efficiency en schaalvoordelen lijkt echter nog steeds te overheersen. De laatste jaren breekt dan ook het inzicht door dat de bedrijfsorganisatie niet zozeer door risicomangement maar door transactiekosten wordt bepaald: een ondernemer neemt vaak net zo gemakkelijk beslissingen voor 30 ha als voor 5 ha en ook afnemers willen grote uniforme partijen.

Tabel 1 *Percentage gemengde bedrijven in de Europese Unie, verschillende jaren*

	1990	1995	2000	2003
België	23,6	20,9	20,6	19,7
Denemarken	26,0	24,3	21,6	20,1
Duitsland			27,0	20,8
Finland		15,2	8,6	11,6
Frankrijk	23,8	21,9	20,3	19,1
Griekenland	21,4	17,1	15,8	14,7
Ierland	2,9	3,2	3,1	2,7
Italië	19,5	17,0	14,5	12,0
Luxemburg	18,0	16,7	16,7	15,9
Nederland	11,8	10,4	10,3	9,8
Oostenrijk		17,4	14,3	13,1
Portugal	55,0	46,9	39,9	38,5
Spanje	18,6	16,6	14,0	13,3
VK	9,2	8,4	7,5	6,2
Zweden		21,4	19,1	13,2
Cyprus				10,8
Estland				62,2
Hongarije			50,7	45,7
Letland			52,7	55,7
Litouwen				66,9
Malta				28,8
Polen				43,1
Slovenië			38,9	56,5
Slowakije			56,6	58,8
Tsjechië				32,9

Bron: Eurostat.

Aandeel in agrarische activiteiten

In Nederland hebben gemengde bedrijven ondanks de toegenomen specialisatie in een aantal agrarische activiteiten toch nog een behoorlijk aandeel. Bovendien kunnen ook gespecialiseerde bedrijven ¹ bij andere

1 De definitie van gespecialiseerde bedrijven gaat uit van twee derde van het brutostandaardsaldo (bss).

Bijvoorbeeld, een melkveebedrijf dat meer dan twee derde van de bss uit melkvee behaalt, wordt gedefinieerd als een gespecialiseerd melkveebedrijf. Dit laat dus nog ruimte voor andere activiteiten op gespecialiseerde bedrijven (maximaal een derde van de bss).

agrarische activiteiten betrokken zijn met de zogenoemde 'tweede tak'. Hiermee wordt bedoeld dat de productie slechts een klein deel ($< 1/3$) uitmaakt op een in een andere tak gespecialiseerd bedrijf, bijvoorbeeld granen op een melkveebedrijf. Het is dus relevant om onderscheid te maken tussen bijvoorbeeld gespecialiseerde varkensbedrijven en bedrijven met varkens. Niet alleen gespecialiseerde fokvarkensbedrijven zullen toegevoegde waarde halen uit het houden van varkens. Ook andere typen bedrijven kunnen fokvarkens hebben en daarmee een bepaald deel van hun omzet uit fokvarkens halen. Welke activiteiten dit zijn, is mede afhankelijk van de benodigde investeringen in installaties, gebouwen, kwaliteitssystemen en kennis om succesvol te zijn in dergelijke activiteiten.

Concentratie plantaardige productie

Ter illustratie van het voorgaande is in tabel 2 aangegeven hoe de plantaardige productie is verdeeld over de bedrijfstypen. Daarbij geldt per activiteit een ander gespecialiseerd type. Bij maaidorsbare gewassen is dat bijvoorbeeld een akkerbouwbedrijf en bij bloembollen een bloembollenbedrijf. Van de productiecapaciteit van opengrondsgroenten in Nederland ligt 58% bij gespecialiseerde bedrijven, terwijl 21% van de toegevoegde waarde wordt geleverd door gecombineerde bedrijven. De productie van paddestoelen, glasgroenten en snijbloemen is sterk geconcentreerd op gespecialiseerde bedrijven.

Tabel 2 Concentratie van plantaardige productie: verdeling in % van bepaalde agrarische activiteiten naar bedrijfstypen (bedrijven groter dan 16 ege), 2004

Activiteit komt voor ... % voor op:	Maai-dorsbare gewassen	Hak-vruchten	Groenten open grond	Paddestoelen	Bloembollen	Groenten onder glas	Snijbloemen onder glas
Gespecialiseerd bedrijf	62,8	75,6	58,0	99,3	77,0	95,8	88,4
Als tweede tak	18,9	9,1	20,6	0,0	14,8	3,8	10,9
Gecombineerd bedrijf	18,3	15,3	21,4	0,7	8,2	0,4	0,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: CBS-Landbouwtelling 2004; bewerking LEI.

Concentratie dierlijke productie

In de dierhouderij in Nederland is vooral de melkproductie sterk geconcentreerd op gespecialiseerde bedrijven, waar bijna 95% van de productiecapaciteit wordt gerealiseerd. Schapen komen vrij veel voor als een kleine tweede tak op melkveebedrijven. De productie van varkens laat een ander beeld zien. Van de activiteit fokvarkens wordt 79% gerealiseerd binnen bedrijven die tot de gespecialiseerde fokvarkensbedrijven of tot de gesloten varkensbedrijven behoren. Ongeveer 15% van de toegevoegde waarde wordt gerealiseerd binnen de gecombineerde bedrijven. Bij de andere varkens (vooral vleesvarkens) is de verhouding nog schever. De gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven representeren 32% van de productiecapaciteit en de gesloten bedrijven ongeveer 24%. Dit betekent dus dat bijna de helft van de toegevoegde waarde wordt gerealiseerd binnen andere typen. Behalve bij gecombineerde bedrijven komen vleesvarkens ook relatief veel (11% van totaal) voor op melkveebedrijven. Ook bij vleeskuikens vindt een relatief groot deel van de productie plaats op niet-gespecialiseerde bedrijven. De eierproductie is echter wel redelijk geconcentreerd op gespecialiseerde leghennenbedrijven.

Tabel 3 Concentratie van dierlijk productie: verdeling in % van bepaalde agrarische activiteiten naar bedrijfstypen (bedrijven groter dan 16 ege), 2004

Activiteit komt voor ... % voor op:	Zuivel	Rundvee	Schape	Fokvarkens	Andere varkens	Leghennen	Vleeskuikens
Gespecialiseerd bedrijf	94,3	78,4	58,2	79,0	56,7	80,6	67,4
Als tweede tak	1,6	5,6	33,0	5,7	23,1	7,8	10,4
Gecombineerd bedrijf	4,1	16,1	8,9	15,3	20,2	11,7	22,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: CBS-Landbouwteiling 2004; bewerking LEI

Conclusie

De agrarische sector in Nederland heeft zich de afgelopen decennia steeds verder gespecialiseerd. Dit komt ondermeer tot uitdrukking in een sterke afname van het aantal gemengde bedrijven. Nieuwe lidstaten zullen de komende jaren mogelijk een soortgelijke ontwikkeling doormaken. Ondanks een toegenomen specialisatie geldt voor een aantal agrarische activiteiten dat deze op verschillende bedrijfstypen voorkomen. De productie van vlees (rundvee, varkens en pluimvee) en opengrondsgroenten komt in sterke mate voor op gemengde bedrijven.